

ISTORIE ȘI MEMORIE ÎN INTELLIGENCE

TRANSILVANIA – OBIECTIV STRATEGIC PENTRU STRUCTURILE INFORMATIVE NAȚIONALE ÎN PERIOADA NEUTRALITĂȚII (1914–1916)

Ioan Codruț LUCINESCU*

Abstract :

The Intelligence and military counterintelligence Section of the Ministry of War and the Department for General State Security (DPSG), Ministry of Interior, in addition to providing counterintelligence support to Romanian army units, in order to counteract the actions of the Central Powers, gathered intelligence during two years of neutrality (1914–1916), employing complex actions of collecting information in Transylvania.

With support from Romanian patriots in the territories under domination of Austria-Hungary, networks were created in Transylvania, Banat and Bukovina aimed at gathering information for political and military decision-makers in Bucharest and providing logistical support for the Romanian army's advance in these historical regions.

On 14/27 August 1916, after Romania declares war on Austria-Hungary, formally entering World War I, Romanian troops cross the border of the Austro-Hungarian Empire into the much-contested province of Transylvania.

Despite the fact that, during World War I, Romania faced major problems, the sacrifice of Romanian Transylvanian Patriots was not fruitless, as, at the end of 1918, Great Romania was created, for the first time in history (unfortunately for only about two decades).

Keywords: espionage, Transylvania, World War I, intelligence gathering, the Department for General State Security, Ministry of War, Romanian Army.

Introducere

Declanșarea viitorului conflict mondial (în vara anului 1914 acest fapt nu era conștientizat) a marcat și prima fisură în alianța Puterilor Centrale, Italia și România declarându-și neutralitatea, pe fondul situației speciale din Imperiul Austro-Ungar (monarhia dualistă nu numai că își exercita dominația

* Institutul Național de Studii de Intelligence, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, ioancodrut@yahoo.com

asupra unei părți a populației române și italiene, dar stăpânea și teritorii revendicate justificat de către cele două state). În același timp, războiul a marcat, în privința raporturilor dintre state, ample mutații în structura celor două alianțe politice și militare, statele membre ale acestora fiind preocupate constant de realizarea balanței de putere, privită atât din punctul de vedere al raportului de forțe de pe fronturi, cât și din cel al câștigării unor zone cu valoare geostrategică importantă pentru planificarea și desfășurarea operațiunilor viitoare.

Războiul a marcat cea mai amplă mobilizare de forțe și mijloace din partea statelor participante, implicate și contribuitoare, a generat o dezvoltare rapidă, cantitativă și calitativă, a categoriilor de forțe armate și a genurilor de armă, modernizarea mijloacelor de luptă, crearea și întrebuințarea altora noi, desfășurarea unor operațiuni și bătălii de o amploare fără precedent, soldate cu impresionante pierderi umane (morți, răniți, mutilați), inclusiv în rândul populației civile.

Transformarea acestuia într-un conflict de durată, în care învinge partea capabilă să suporte cât mai mult timp posibil costuri umane și materiale nemaicunoscute în istoria modernă a omenirii, conduce la necesitatea atragerii cât mai multor aliați posibili, chiar și a acelor care la începutul ostilităților erau priviți cu circumspecție. România devine, astfel, o țintă legitimă pentru ambele blocuri politico-militare (Antanta și Puterile Centrale), fiecare parte încercând să determine conducerea țării să i se alăture.

Câștig de cauză va avea Antanta, singura care a acceptat oficial, prin Convenția politică din 4/17 august 1916, îndeplinirea dezideratului opiniei publice naționale - unirea teritoriilor din Austro-Ungaria cu România. Însă, acest eveniment nu putea avea loc decât după victoria completă împotriva adversarilor, armata română luându-și obligația de a participa la efortul militar comun.

Trebuie să menționăm însă faptul că, țara noastră a fost, în același timp, victima „diplomației secrete” a marilor puteri aliate, care nu acceptau, decât forțate de evoluțiile nefavorabile de pe front (cel de Vest în primul rând) recunoașterea statutului de egalitate pentru țări considerate a fi prea mici.

Confirmarea „oficială” a duplicității Rusiei imperiale în raport cu țara noastră reiese, paradoxal, odată cu publicarea, de către autoritățile comuniste ale statului sovietic a arhivei Ministerului Afacerilor Externe țarist. Intensul schimb de telegrame secrete între Petersburg și reprezentanții săi diplomatici acreditați atât în capitalele aliate, cât și la București în primii doi ani de război (1914–1916), demonstrează dorința guvernului rus de a tergiversa cât mai mult posibil tratativele cu România, în speranța câștigării războiului. Numai după ce

acesta devine cu adevărat global și neîntrezărindu-se sfârșitul său, Rusia este obligată, la presiunile Franței, să accepte doleanțele guvernului Brătianu.

După preluarea puterii de către comuniștii ruși, aceștia condamnă „diplomația secretă” practică de marile puteri europene în epoca trecută, publicând în presa sovietică multe documente din arhiva secretă imperială. Imediat, autoritățile românești au luat act de aceste dezvăluiri deosebit de importante pentru istoria națională recentă, fiind traduse din limba rusă și puse la dispoziția instituțiilor interesate în utilizarea informațiilor relevante, inclusiv Siguranța Generală a Statului; la Arhivele Naționale ale Statului se regăsește o mare parte din acest schimb diplomatic secret desfășurat în primăvara și vara anului 1916, având ca temă centrală România.

Elocventă este *Telegrama secretă a Ministrului de Externe adresată Miniștrilor de la Paris, Londra și Roma. 31 iulie (13 august) 1916. Nr. 3513*, semnată de primul-ministru al Rusiei imperiale, Boris Vladimirovich Stürmer, pe care o redăm integral: „Ministrului nostru de la București i s-a dat ordin, concomitent cu încheierea convenției militare să semneze împreună cu reprezentanții aliaților și Guvernul român, convenția politică în ultima redactare românească, propusă de Brătianu.

Binevoiți a aduce la cunoștință Ministrului de Externe pentru a da instrucțiunile respective reprezentanților de la București. Totodată Guvernul Imperial este sigur că marilor concesiuni și sacrificii ce a făcut pentru succesul general, în urma insistențelor aliaților, li se vor da atenția cuvenită și că în cazul necesității de a interpreta în viitor unele pacte, care nu sunt destul de clare în textul convenției, guvernele aliate nu vor refuza să susțină punctul de vedere al Rusiei. Ar fi de dorit să obțineți confirmarea acestuia, din partea guvernului pe lângă care sunteți acreditat” (ANIC, SSI, 4/1934, f. 217).

Practic, obligațiile asumate nu numai de Rusia Imperială, dar și de Republica Franceză, Imperiul Britanic sau Regatul Italiei în raport cu Regatul României puteau fi lovite de nulitate dacă interesele speciale ale Petersburgului în sud-estul Europei o cereau. Din fericire, evoluția evenimentelor politico-militare au dat total peste cap aceste calcule, prăbușirea țarismului schimbând radical datele problemei.

Dar până la unirea teritoriilor locuite de români din imperiile vecine (1918), în fața structurilor de informații ale Ministerului de Interne și Armatei stătea o sarcină dificilă și extrem de periculoasă, atât pentru agenții civili și militari trimiși în misiune peste munți, cât și pentru patrioții români transilvăneni – penetrarea informativă (rapidă și profundă) a Imperiului Austro-Ungar.

Culegerea de informații din Imperiul Austro – Ungar, preocupare majoră a structurilor informative naționale în perioada neutralității

Declanșarea Primului Război Mondial a marcat o efervescentă activitate în cadrul Marelui Stat Major al armatei române, în acord cu ansamblul măsurilor întreprinse la nivel național în privința pregătirii armatei pentru o eventuală intrare în război. Cantitatea de forțe și mijloace angajate de către statele participante, aplicarea principiului unității de conducere la nivelul armatelor naționale, în unele situații și la cel al alianțelor pe teatrele de acțiuni militare și fronturile constituite, au impus o amplă activitate din partea structurilor de concepție, planificare și conducere a operațiilor la nivel strategic și tactic.

Marele Stat Major ca instituția supremă de comandă, concepție și control a armatei române (Giurcă, 2014, pp. 11-34), statele majore de armată și divizie la nivel tactic etc. au avut de îndeplinit sarcini complexe, în acord cu atribuțiile și responsabilitățile stabilite prin cadrul normativ din perioada antebelică, adaptat nevoilor și realităților câmpului operațional pe întreaga durată a conflagrației. Astfel, reiese mai pregnant ca niciodată obligativitatea cunoașterii dușmanului sub toate aspectele sale; necesitatea unor fluxuri informative continue și eficiente conduc la dezvoltarea fără precedent a serviciilor și structurilor de informații ale tuturor beligeranților, inclusiv ale României.

Odată prefigurată posibilitatea ca țara noastră să se alăture Antantei și, astfel, armata să declanșeze ofensiva în Transilvania, necesitatea unui flux informativ continuu, diversificat și cât mai exact despre tot ce se petrece peste munți crește exponențial. Războiul modern care cuprinsese întreaga Europă reliefa necesitatea ca, în sprijinul elaborării unor planuri ofensive complexe, să se desfășoare o amplă acțiune de cunoaștere a potențialului adversarului austro-ungar.

Structurile de informații și contrainformații militare ale Ministerului de Război precum și Siguranța Generală a Statului din cadrul Direcției Poliției și Siguranței Generale (DPSG), Ministerul de Interne, pe lângă asigurarea informativă a unităților armatei române în vederea contracarării acțiunilor spionajului Puterilor Centrale, au participat, pe parcursul celor doi ani de neutralitate, la acțiuni complexe de culegere a informațiilor în Transilvania.

Era imperios necesar ca agenții să procure de la inamic, pentru Marele Stat Major, planuri de luptă, hărți topografice, ordine ale comandamentelor, scheme și planșe privind lucrările militare, să fotografieze cât mai în detaliu amplasarea pieselor de artilerie și a cuiburilor de mitraliere (o armă care își dovedise valoarea pe fronturile de luptă); de asemenea, valoarea combativă a militarilor austro-ungari, obiectivele industriale cu caracter militar din

Transilvania, mijloacele de transport și de comunicații, principalele puncte strategice, precum și starea de spirit a populației etc. (Șinca, 2009, p. 86).

Activitatea desfășurată în cei doi ani de neutralitate în Transilvania, Banat sau Bucovina s-a desfășurat la nivelul cerințelor, fiind mult ușurată de atitudinea de simpatie din partea populației monarhiei dualiste de origine română, care aștepta, într-o majoritate covârșitoare, eliberarea și unirea cu Vechiul Regat.

Eugen Cristescu, șeful Serviciului Special de Informații (1940-1944) nota aspectele pozitive obținute în perioada neutralității: „... Prin acțiuni informative ofensive, Siguranța generală și Marele stat major au reușit să se orienteze din punct de vedere militar asupra situației din Ardeal, servindu-se în special de românii ardeleni, folosiți ca informatori și care după război au fost încadrați ca funcționari superiori în serviciul de siguranță al statului întregit” (Din Memoriile lui Eugen Cristescu, 1968, p. 14-15).

S-a urmărit recrutarea, în special, a persoanelor cu largi posibilități de informare prin natura meseriei lor și, foarte important în timp de război (când circulația oamenilor și a bunurilor este restricționată în toate statele beligerante), cu capacitate de deplasare în regiunile respective fără a trezi suspiciuni deosebite din partea autorităților austriece sau maghiare.

Majoritatea au fost recrutați din rândul intelectualilor – doctori, farmaciști, avocați, profesori, ingineri, învățători sau preoți, al unor salariați de stat – pădurari, factori poștali, lucrători ai căilor ferate și al comercianților (Brestoiu și Bobocescu, 1979, p. 105); de asemenea, nu s-a neglijat nici ajutorul primit din partea țăranilor români cu gospodării în zone propice trecerii peste graniță a agenților sau refugierii pe teritoriul românesc a celor urmăriți de autoritățile imperiale, precum și a acelor care cunoșteau foarte bine diverse drumuri de munte utilizate, de regulă, pentru transhumanță.

Astfel, într-o Notă din 8 iunie 1915 adresată superiorilor săi de la București, un agent român transilvănean (semnătura ilizibilă n.n.) raporta: „În chestia știută, adică pentru călăuze de a conduce trupele noastre prin munți pe poteci sigure, pe lângă subsemnatul pot face bun serviciu următorii: Constantin Solomon prezent în orașul Buzău; George Buzea Bordan, Alecse Bucur Comșa și Ioan Noaghi, refugiați în România al căror domiciliu e până în prezent necunoscut. S-ar putea găsi urma lor dacă s-ar face cercetări despre ei. Toți patru sunt oameni de toată încrederea” (ANIC, DPSG, 1914, f. 17).

Colaboratorii structurilor secrete românești erau instruiți în legătură cu tehnica culegerii informațiilor, categoriile de informații ce interesau statul român și cu procedeele de transmitere a lor; unii dintre aceștia au fost dotați inclusiv cu aparate de fotografiat și alte mijloace tehnice secrete. În misiunile cu

ridicat grad de pericolozitate, colaboratorii erau, în multe ocazii, supravegheați discret de cadre profesioniste ale Siguranței și armatei, care le verificau devotamentul și preveneau, în cazul arestării lor, căderea întregii rețele.

Pe lângă activitatea informativă din adâncimea teritoriului advers, informații cu reală valoare militară au fost obținute și transmise spre folosința în special a Secției a III-a – structura Marelui Stat Major însărcinată cu elaborarea ipotezelor (planurilor) de război – de comandanții unităților militare din zona de frontieră cu Austro – Ungaria.

În același timp, armata română, va desfășura o intensă activitate de culegere de informații referitoare la capacitățile militare austro-ungare și, foarte posibil, chiar acțiuni de sabotare a acestora (fără însă a cunoaște, din păcate, date concrete despre acțiunile propriu-zise) în mod direct, prin intermediul ofițerilor săi specializați.

În acest sens, menționăm solicitarea cu caracter strict confidențial trimisă de Secretariatul General al Ministerului de Război conducerii Direcției Poliției și Siguranței Generale la 17 octombrie 1914, prin care acestea i se cere „a dispune ca, la timp, să se comunice punctului de frontieră Predeal că mâine, Sâmbătă 18 Octomvrie curent, cu trenul de Arad vor pleca din țară ofițerii al căror nume se notează pe contrapagină și să se permită libera lor trecere, fiind trimiși de acest minister în misiune specială. Această comisiune va lua cu sine două arme MD. 1893, patru țevi noi de armă, două kgr. și 630 gr. pulbere f.f. două cutii cu controale și verificatoare, planuri, caiete de sarcine precum și alte unelte de experiențe și vă rog, Domnule Ministru, a da ordinele D-voastră la Predeal să nu se pună nici-o piedică acestei comisiuni.

Notă

- 1) Locotenent-colonel Limburg Dimitrie;
- 2) Intendant locotenent-conel Mandrin Petre;
- 3) Căpitan Păltineanu Anastase. În total trei ofițeri”(ANIC, DPSG, 1910, f. 62-62v).

Pentru păstrarea caracterului strict secret al misiunii derulate pe teritoriul Austro-Ungariei, solicitarea către punctul vamal Predeal este cifrată, cerându-se discreție maximă din partea vameșilor români pentru a nu trezi bănuieli părții ungare.

Însă cea mai mare parte din operațiunile secrete derulate de armată în imperiul dualist se refereau la aducerea a cât mai multe informații cu valoare pentru planificarea preconizatei ofensive militare. În acest sens, Marele Stat Major, prin intermediul Secției a III-a, elaborează un set de *Instrucțiuni și itinerare pentru agenții trimiși în recunoaștere în Ungaria*. Documentul, cu caracter strict secret, redactat în iunie 1914 sub directa coordonare

a colonelului Nicolae Petala, șeful Birolului 5 Informații din cadrul Secție a III-a a Marelui Stat Major era adresat unui număr de cinci ofițeri de informații care urmau să plece, curând, în misiune de recunoaștere în Transilvania, potențialul viitor câmp principal de bătălie pentru armata română (ANIC, DPSG, 1910, f. 49-61).

Aceste „Îndrumări pentru recunoașteri” cuprindeau patru puncte de interes operativ, precum: I) Relativ la drumuri, II) Relativ la localități, III) Recunoașterea trupelor din garnizoane și IV) Dacă populațiunea se întrunește pentru exerciții de tragere cu arme, felul organizării acestor întruniri și naționalitatea participanților.

O atenție deosebită era acordată cunoașterii exacte a rețelei de drumuri și căi ferate existente în Transilvania. Se cerea nu numai inventarierea rețelei de transport, dar și prezentarea caracteristicilor acesteia, în special a drumurilor: dacă acestea sunt pietruite sau nu, starea de practicabilitate, dacă de-a lungul lor se găsesc rețele telegrafice și puncte de control. Existența podurilor cu caracteristicile lor – lungime și lățime, materialul din care sunt realizate, greutatea aproximativă pe care ar putea-o suporta sunt alte elemente care trebuie detaliate în rapoartele ofițerilor.

Dar cea mai mare importanță este acordată monitorizării trupelor imperiale din teritoriul de recunoaștere al fiecărui militar român de informații, documentul arătând ce se dorește: „felul, numele, numărul și efectivul unităților (Infanterie, Cavalerie, Artilerie de câmp sau de munte etc.), trupe tehnice, depozite militare, spitale etc.Dacă sau auzit ceva despre fortificații, dacă s-a început să se lucreze la ele și unde?” (ANIC, DPSG, 1910, f. 49-61).

Fiecare din acești ofițeri și, evident că în cei doi ani de neutralitate, mulți alții însărcinați cu asemenea „misiuni speciale”, urmau să acopere operativ întregul spațiu transilvănean, încă de la granița româno-ungară existentă atunci la Predeal, cu accent pe căile de comunicații existente în zonele muntoase.

În plus, surse importante pentru procurarea de informații au fost și presa, hărțile și celelalte tipărituri apărute în Transilvania, ele oferind Marelui Stat Major român date prețioase în vederea întocmirii planurilor operative. De asemenea, atașaii militari detașați în capitalele statelor importante pentru interesele naționale ale României derulau acțiuni de culegere a informațiilor, fiind pregătiți special în acest sens. În iulie 1914, în documentele referitoare la încadrarea Marelui Stat Major, apare lista cu atașaii militari în străinătate, pe care o prezentăm: maior Soutza Dimitrie (Paris și Bruxelles); maior Trantomir Lucian (Constantinopol); maior Prodan Ioan (St. Petersburg); maior Ignat Mihail (Roma); maior Gherculescu Dumitru (Sofia); maior

Dumitrescu Toma (Belgrad); maior Crăiniceanu Constantin (Atena) și căpitan Stârcea Traian (Viena) (Giurcă, p. 20).

Imediat după declanșarea războiului mondial începe o muncă asiduă în ceea ce privește eficientizarea activității informative pe plan extern, realizându-se un cadru unitar de culegere de informații; acesta trebuia să fie aplicat atât de către agenții Ministerului de Interne, în special cei ai Siguranței Generale a Statului, cât și de militarii Armatei Române, specializați în acest sens. Un inedit document redactat de conducerea armatei, transmis de asemenea și directorului general al Direcției Poliției și Siguranței Generale, Ion (Iancu) Panaitescu (la 22 decembrie 1914) pentru a fi implementat la nivelul instituției pe care o conducea, demonstrează modul modern, focalizat pe câteva aspecte tactico-strategice de maxim interes într-un conflict contemporan, de gândire al conducerii armatei române.

Astfel, într-o Anexă cu caracter secret numită *Programul după care un agent permanent va culege știri militare* (ANIC, DPSG, 1910, f. 75) se arată necesitatea, dincolo de informațiile strict militare prezentate în *Îndrumările pentru recunoașteri*, culegerii de informații mult mai complexe, care să contureze imaginea de ansamblu a stării materiale, realităților socio-politice, starea de spirit a populației din țara potențial adversă etc.

Acest ghid de culegere a informațiilor din teritoriul inamic demonstrează faptul că instituțiile de forță ale statului român cunoșteau cerințele informative ale războiului modern aflat în plină desfășurare în Europa, deoarece aproximativ aceleași cerințe erau solicitate (de către forurile decizionale ale celor două imperii) și serviciilor secrete german și austro-ungar care acționau în România. Se cereau informații militare cât mai detaliate despre inamic - tipurile de unități, armamentul, modificările în dislocarea armatei, depozitele și sursele de aprovizionare, descrierea detaliată a fortificațiilor și a pozițiilor pe care sunt ridicate (puterea de foc, calitatea lucrărilor, rezerve de muniție și alimente etc.).

În plus, se solicitau și informații generale precum bugetul Ministerului de Război al țării respective sau informații „de finețe”, care necesitau un efort informativ complex: „Informații asupra localităților. Numărul locuitorilor pe naționalități. Numărul caselor....Resursele localității în apă.

Observație: – Pentru căile de comunicație ca și pentru localități se va urmări de aproape apariția diferitelor hărți speciale și dicționare statistice sau orice publicație în legătură cu acestea.

17) Informații privitoare la spiritul național.

Svonuri importante; chestiuni ce se discută în ziare; cuvântările din parlament; manifestații naționale ori tendențioase.

Patriotismul națiunii și spiritul ei militar. Instrucția militară în școli, cum e organizată și ce rezultate dă. Ideile și progresele socialismului la orașe și sate. Antimilitarismul ar prinde? Ar putea fi propagat și cum?

Ziarele, spiritul lor: personalul întrebuințat e național sau străin? – Prin bani s-ar putea face un curent favorabil în anumite scopuri? ” (ANIC, DPSG, 1910, f. 76-77).

Importantă este și sarcina agenților și informatorilor structurilor informative românești de a descoperi și monitoriza serviciile de contraspionaj și a anunța Bucureștiul despre activitatea acestora: „Agentul de cercetare mai este obligat a descoperi și organizațiunea de cercetare secretă a statelor străine în țara în care el este instalat și a indica persoanele ce se ocupă cu acest serviciu și modul de comunicație pe care îl întrebuințează” (ANIC, DPSG, 1910, f. 76-77).

Informații interesante despre sprijinul activ pe care populația românească îl acorda structurilor informative ale României ne parvin prin intermediul *Memoriilor generalului Maximilian Ronge*, șeful serviciului de informații al comandamentului imperial austro-ungar în perioada războiului. Manuscrisul, tradus la începutul anilor '20 și în limba română de maiorul Gheorghe Baloșin, se găsește la Arhivele Naționale ale României, constituind o sursă prețioasă pentru cercetătorii primului conflict mondial.

Din perspectiva unui profesionist în domeniu, cu multe succese la activ, generalul Ronge arată faptul că, în special Siguranța Statului, dar și serviciul specializat al armatei române reușiseră crearea unor adevărate rețele de culegere a informațiilor în Transilvania și Bucovina, dovadă fiind numărul semnificativ (peste 100) de cazuri de „trădare” descoperite de contraspionajul austro-ungar în cei doi ani de neutralitate ai țării noastre.

Ofițerul imperial îi acuză, în special pe preoții și învățătorii români de o intensă activitate secretă de culegere a informațiilor, dar și de crearea unei atmosfere ostile autorităților statului, îndemnându-i pe militarii de origine română să se refugieze peste munți sau să depună armele atunci când luptă împotriva armatelor rusești (ANIC, MR, MSM, nr. 119, f. 181-182).

Odată cu reocuparea Transilvaniei de către monarhia dualistă la sfârșitul lunii august 1916, mari primejdii îi așteaptă pe patrioții care nu se refugiaseră odată cu armata română (condamnarea la moarte era pedeapsa curentă pentru spionaj în favoarea unei puteri străine), generalul Ronge arătând că: „La izbucnirea războiului (1914, n.n.), serviciul de contra-spionaj avusese mult de lucru cu descoperirea și internarea Românilor suspecți din punct de vedere politic. Astfel, a trebuit să fie identificați, după recucerirea teritoriului invadat, *trădătorii cari au fost în serviciul Siguranței Generale din*

București și în serviciul rușilor, cași cei cari – printr-o vie agitație – atrăgeau oamenii pentru înrolare în armata română”(ANIC, MR, MSM, nr. 119, f. 287).

Rețele informative ale structurilor de informații naționale pe teritoriul monarhiei dualiste

Documentele de arhivă reliefează modul profesionist în care s-a realizat, timp de doi ani, culegerea informațiilor din monarhia dualistă necesare factorilor de decizie de la București. Atât militarii și civilii români trimiși în aceste misiuni speciale cât și patrioții transilvăneni ce s-au pus în slujba înfăptuirii idealului național acționau după instrucțiuni și planuri bine definite, cu obiective precise (așa cum am amintit), cu agenți ai Siguranței și Armatei care sprijineau logistic și informativ, la fața locului, rețelele secrete din Ardeal etc.

O activitate informativă de succes s-a desfășurat chiar în capitala imperiului, Viena, acolo unde atașatul militar, căpitan Traian Stârcea a organizat o rețea ce cuprindea aproximativ 50 de agenți, printre colaboratorii acestora numărându-se diplomați și atașați militari străini. Menționăm doar pe diplomații italieni Valerio Benuzzi și Mario Reusi, secretarul ambasadei chiliene, Fernando Aninat sau atașatul militar argentinian Villegas (Spănu, 2012, p. 182). Ultimii doi au lucrat pentru serviciile românești și după intrarea țării noastre în război împotriva Austro-Ungariei, expediind prin Elveția neutră informațiile obținute.

Deosebit de valoroase s-au dovedit a fi informațiile despre planurile militare austro-ungare împotriva României comunicate de militari români înrolați în armata imperială ce au trecut Munții Carpați și s-au predat autorităților noastre. Informații cu evident caracter operativ au fost obținute, conform celor relatate de mareșalul Alexandru Averescu de la un husar de naționalitate română; acesta, în vara anului 1916 a dezertat și a furnizat conducerii militare informația deosebit de valoroasă că planul de campanie al Puterilor Centrale contra României prevedea, ca prim obiectiv, ocuparea Olteniei.

„Am dat crezământ acestei informații – arăta mareșalul Averescu în însemnările sale – căci corespundea unui plan judicios și de aceea când s-au produs eforturile cele mari contra grupului Nămești, prin concentrarea a 3 ½ divizii inamice, am presupus că se urmărea izolarea Olteniei prin ocuparea Piteștiului” (Averescu, p. 365).

Studierea documentelor de arhivă reliefează complexitatea activității de culegere a informațiilor din Imperiul Austro-Ungar, în cei doi ani de neutralitate (1914 - 1916). Se estimează că aproximativ 1000 de persoane (Ștefănescu, 2009, p. 41) – români, dar și alte naționalități care trăiau

în Ardeal, au fost, sub o formă sau alta, agenți ai Armatei, Siguranței Generale sau Jandarmeriei statului român.

Această cifră nu este exagerată dacă ținem cont de faptul că cei mai capabili colaboratori ai structurilor naționale au dezvoltat rețele proprii, ei devenind veritabili rezidenți. Procedând astfel, David Pop, Spiridon Boita, Aurel Moldovan și alții și-au creat adevărate „servicii” proprii de informații cuprinzând fiecare de la câteva zeci până la 200 de persoane de încredere (cazul rețelei dirijate de avocatul Spiridon Boita și David Pop din Hărman) (Bobocescu, 2000, p. 171), care își desfășurau activitatea în orașele transilvănene și în punctele de frontieră.

La Arhivele Naționale ale României se găsește, în fondurile documentare, o parte din această rețea de spionaj dezvoltată cu profesionalism de civilii și militarii români în timpul conflagrației mondiale. În așa-numitele Dosare Speciale din evidența Direcției Poliției și Siguranței Generale, accesibile în acea perioadă unui număr restrâns de persoane tocmai prin informațiile strict secrete pe care le încorporau sunt prezentate liste cu românii transilvăneni agenți de încredere ai Siguranței Statului. Necesitatea păstrării secretului era vitală, pericolul pentru cei nominalizați fiind maxim, deoarece, dată fiind starea de război în care se găsea Austro-Ungaria, pedeapsa pentru spionaj era, de regulă, moartea.

Redăm, în continuare, persoanele nominalizate cu dirijarea culegerii de informații în zonele de interes strategic pentru conducerea militară românească, în anul 1915.

„Lista persoanelor de încredere din Transilvania, care cooperează cu noi.

Regiunea Petroșeni.

Sebastian Stanca	paroch în Sebeș
Adam Basarab	paroch în Romoș
Avram Stanca	paroch în Petroșeni

Regiunea Brașov-Bran

Costi Proca	paroch în Râjnov
Petru Popovici	proprietar Brașov
Spiridon Boita	funcționar Brașov

Regiunea Buzău-Oituz

George Negoescu	paroch Întorsura Buzăului
George Hamzea	paroch Brețcu
Ioan Coman	paroch Sita Buzăului

Cluj-Bistrița

Nicodim Cristea	doctor în drept
George Fodocean	student” (ANIC, DPSG, 1914, f. 18).

Pe lângă această listă principală, sunt anexate altele cu numele călăuzelor transilvănene ce trebuiau să conducă unitățile militare românești peste Carpați. Pentru fiecare persoană din aceste tabele și liste erau trecute: domiciliul, locul unde urma să fie găsită la decretarea mobilizării și parola de recunoaștere. Evident că tabelele și listele existente în acest Dosar special (592/1914) denumit „Tablou de informatori și persoanele de încredere din Transilvania, cari ar servi statul român ca conducători, într-un eventual război cu Austro-Ungaria” reprezentau doar o mică parte din complexa rețea informativă dezvoltată de agenții Siguranței și ai Armatei în Transilvania, arhivele militare deținând, de asemenea, numeroase informații în acest sens.

Acestora li s-au adăugat noi colaboratori și călăuze, astfel că la jumătatea lunii august 1916 fiecare mare unitate angrenată în ofensiva din Ardeal dispunea de un anumit număr de asemenea persoane. De exemplu, comandantul Regimentului de infanterie Argeș, colonelul M. Urdăreanu, indica subordonaților numele și dosarele celor 54 de transilvăneni pe care unitatea sa îi putea folosi în calitate de călăuze și traducători (Brestoiu și Bobocescu, p. 108).

Una dintre cele mai active și puternice rețele informative din Transilvania a fost așa-numitul „Club al spânzuraților” din Brașov, inițiat și condus cu competență de către avocatul Spiridon Boita. Acesta reușește să-și atragă colaboratori în toate orașele și punctele de frontieră din sud-estul Transilvaniei, ajungând să lucreze cu aproape 200 de oameni de încredere (Troncotă, 2008, p. 67).

Ca șef al rețelei, trebuia să realizeze legătura dintre colaboratori, să le repartizeze sarcinile informative, să primească și să centralizeze informațiile, să le verifice personal pe cele mai importante, să întocmească rapoartele informative și să le transmită prin intermediul șefului poliției române din Predeal, autorităților de la București.

Avocatul Spiridon Boita a îndeplinit misiuni și în Timișoara, Seghedin și Szolnok, precum și în Bucovina, culegând informații despre dislocarea unor unități militare austro-ungare și germane. Printre cele mai dificile sarcini îndeplinite s-a numărat procurarea planului fortificațiilor din Carpați construite de-a lungul Oltului și Mureșului, pe care le-a predat agenților români. Pentru îndeplinirea acestei misiuni, Boita s-a conspirat în „giambaș, muncitor de fabrică, tăietor de lemne, în pădurile de frontieră, negustor etc.” (Brestoiu și Bobocescu, p. 111)

Siguranța Generală a reușit să creeze o veritabilă rețea și în Bucovina, prin intermediul profesorului Aurel Moldovan, care a cules și transmis informații despre trupele austro-ungare aflate în această zonă a frontului; interesant este și faptul că informațiile importante au fost livrate și

comandamentului rus al frontului din Galiția, prefigurându-se colaborarea oficială româno-rusă în domeniul informativ din anii 1916-1917. Descoperiți în toamna anului 1915, membrii grupului au fost înaintați justiției militare austriece, care i-a condamnat la închisoare cu termene între 10 și 15 ani. Printre probele acuzatoare s-a numărat și copia unui raport despre dispunerea trupelor Puterilor Centrale în Bucovina la începutul lui 1915, raport destinat a fi înmănat structurilor secrete românești (Bobocescu, p. 172).

Reușind să scape și recunoscându-i-se meritele, Aurel Moldovan a primit din partea lui Ion (Iancu) Panaitescu, directorul Direcției Poliției și Siguranței Generale (DPSG) aprobarea de a se stabili în Capitală și de a fi încadrat ca agent al Siguranței Generale a Statului.

Soții Vasile și Clemansa Chiliman au constituit o rețea informativă formată din țărani români vrânceni care a funcționat în munții Buzăului și în teritoriile Vrancei și prin care s-au transmis la comandamentele trupelor române numeroase informații militare cu caracter tactic. Important de amintit faptul că au facilitat, după înfrângerea din vara și toamna anului 1916, trecerea liniei frontului, în teritoriul Moldovei rămas sub administrație națională, a peste 2000 de militari români scăpați din prizonierat sau care reușiseră să se ascundă (Chiriac, 2006, p. 45-46).

Un agent român pentru a cărui descoperire serviciul de informații imperial a trebuit să depună eforturi intense, umane și materiale, atât în Ardeal cât și în străinătate, a fost cel denumit conspirativ „B 9”. Dar nu era vorba de un bărbat, ci de o femeie originară din Banat, care fusese recrutată de structurile de informații românești încă de la începutul războiului. Intrând în relații apropiate cu ofițeri germani și austro-ungari din Timișoara, agentul „B 9” aduce importante servicii României și Serbiei (fiind agent dublu) în primii ani ai războiului mondial, procurând informații de valoare cu privire la dispozitivul militar al Puterilor Centrale în Banat, planuri de perspectivă, acțiuni de spionaj etc. (Bodunescu și Rusu-Șirianu, 1973, p. 311)

Semnalăm faptul că deconspirarea sa a fost realizată prin intermediul serviciului de informații austro-ungar care acționa la București; scurgerea de informații din structurile românești a permis identificarea agentului „B 9” în persoana Mariei Bălan, o tânără deosebit de frumoasă. Este imediat arestată și judecată de un tribunal militar, care o condamnă la moarte prin spânzurătoare. Însă evenimentele iau o turnură spectaculoasă, aceasta evadând din închisoare, cu sprijinul agenților români infiltrați în administrația militară austro-ungară, chiar înainte ca sentința să fie pusă în practică. Reușește să ajungă la București, unde activitatea sa de spionaj se va bucura de o largă mediatizare, în presa postbelică (Bodunescu și Rusu-Șirianu, 1973, p. 312).

S-a urmărit, totodată, facilitarea deplasării românilor transilvăneni încadrați, în secret ca agenți ai Siguranței în zonele de frontieră cu monarhia dualistă. Dintr-un raport redactat de Serviciul Siguranței din Poliția orașului Dorohoi către conducerea Ministerului de Interne, toamna anului 1915, aflăm că numiții „Gheorghe Popa și Dimitrie Moldoveanu sunt angajați ca agenți acoperiți și ei circulă pe frontiera spre Austria în vederea serviciului de informații de care aveți cunoștință și dv personal și vă rog să binevoiți a intervine de urgență către Dl. Commandant al Corpului de Grăniceri, spre a li se emite premise de circulație pe frontier în interesul Siguranței statului” (ANIC, DPSG, 1914, f. 32-34).

Un alt patriot transilvănean, Ghiță Pop s-a prezentat în toamna anului 1914 la Marele Stat Major român și a solicitat să i se permită organizarea unei rețele de informatori care să culeagă, cu predilecție, informații cu caracter militar referitoare la mișcările de trupe imperiale pe teritoriul provinciei, recrutări, starea armamentului etc. Îndrumat și dirijat de colonelul Nicoleanu din Secția I a Marelui Stat Major, Ghiță Pop și-a creat un cerc de colaboratori prin intermediul cărora a furnizat materiale documentare prețioase conducerii Armatei. Deși descoperit de contraspionajul austro-ungar, a reușit să se refugieze la București, fiind condamnat la moarte în contumacie (Bobocescu, 2000, p. 101).

Interesant de semnalat este și faptul că au fost recrutați și români căsătoriți cu unguroaice, acestea participând direct la culegerea de informații pentru armata română și Siguranța Statului. După terminarea războiului mondial, în presa românească apar detalii despre faptele de curaj ale românilor transilvăneni în periculoasa lor activitate secretă. Astfel, Spiridon Boita rememorează, într-un interviu pentru ziarul „Dimineața”, modul în care s-a decis să lucreze pentru România: „Într-o bună zi m-am pomenit cu niște domni din Regat, care m-au îmbiat să lucrez pentru autoritățile românești. Erau profesorul Udrea, care a funcționat la liceul comercial din Salonic și generalul Grozea. M-am așteptat să mă viziteze. Au fost și pe la alții, căci rosturile lor prin părțile noastre datau mai de mult. Am primit. Țin minte că m-am sfătuit o noapte întreagă cu nevasta. Soția mea e de origine ungurească, dar s-a arătat când ne-am luat o femeie vrednică de o adevărată româncă. Nu numai că m-a ajutat în toate dar a suferit cu mine rigurile lungi ale temnițelor maghiare” (Brestoiu și Bobocescu, 1979, pp. 105-106).

Concluzii

În condițiile deosebit de complexe ale războiului mondial, forurile de decizie politico-militare din România au acționat stăruitor (în ciuda resurselor

limitate de care dispuneau) pentru perfecționarea și adaptarea activității structurilor de informații naționale, atât civile (Ministerul de Interne în primul rând) cât și militare (ale Marelui Stat Major și Ministerului de Război) la dinamica factorilor de risc interni și externi la adresa securității statului. Una din marile provocări pentru structurile de informații naționale în cei doi ani de pregătire (1914-1916) consta în cunoașterea, cât mai amănunțit posibil, a realităților din statele vecine - Bulgaria, Rusia țaristă dar, în special, Austro-Ungaria.

Cu sprijinul patrioților români din teritoriile aflate sub stăpânirea monarhiei austro-ungare s-a putut crea, în Transilvania, Banat și Bucovina „o rețea de rețele” având un rol complex: nu numai simpla culegere de informații pentru factorii de decizie politico-militari de la București, dar și logistic, de sprijinire directă și facilitare a pătrunderii armatei române în aceste regiuni istorice. Din păcate, profesionalismul muncii pe teren desfășurate nu a putut fi exploatat decât într-o foarte mică măsură, deoarece ofensiva în Transilvania este oprită după numai două săptămâni, la sfârșitul lunii august 1916 începând deja retragerea sub presiunea dezastrului militar înregistrat pe frontul din Dobrogea (înfrângerea trupelor noastre la Turtucaia).

Amintim faptul că, una din cauzele acestui mare eșec militar al armatei române îl constituie și neluarea în considerare a informărilor realizate de Brigada de siguranță de la Constanța, condusă de comisarul de siguranță Constantin Duca, cel care, din ianuarie 1916, a creat o rețea de agenți în nord-estul Bulgariei. Agentura comisarului Duca a furnizat, din timp, informații certe privind planul trupelor germano-bulgare de a trece Dunărea și a declanșa ofensiva în Dobrogea în cazul în care armata română ar pătrunde în Transilvania, dar acestea nu au fost considerate de încredere de conducerea Marelui Stat Major (Pintilie et al., 2000, p. 17).

În linii generale, sprijinul informativ de peste munți a fost la înălțime, conducerea armatei fiind informată până în momentul intrării țării în război, noaptea de 14/15 august 1916, despre mutațiile survenite în dispozitivul militar al monarhiei dualiste. Însă, datorită faptului că România nu era decât o mică roțiță în angrenajul războiului global, nefiind, așa cum s-a aminti deja, nici măcar sprijinită onest de către aliați (cel rus în special), meticuloasa și atât de periculoasa muncă de culegere a informațiilor de către românii transilvăneni sau bănățeni s-a risipit în vârtejul evoluțiilor de pe câmpurile de luptă.

Mulți dintre patrioții români din Transilvania, Banat și Bucovina vor plăti cu viața dorința de unire cu patria-mamă, alții vor rămâne cu traume fizice și psihice grave. Dar sacrificiul lor nu va fi în zadar, prăbușirea imperiilor multinaționale europene ducând la nașterea Europei națiunilor, implicit la crearea României Mari.

Referințe bibliografice:

1. Arhivele Naționale ale României, Fonduri, Fonduri: *Direcția Generală a Poliției, Direcția Poliției și Siguranței Generale, Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații*.
2. Bobocescu, Vasile. *Momente din istoria Ministerului de Interne*, vol. I, București: Editura Ministerului de Interne.
3. Bobocescu, Vasile. (2000). *Istoria Poliției Române*, București: Editura Ministerului de Interne.
4. Bodunescu, Ion, Rusu-Șirianu, Ion, (1973) *Descifrarea unei istorii necunsocute*, vol. 1, București: Editura Militară.
5. Brestoiu, Horia, Bobocescu, Vasile. (1979). *Momente din activitatea organelor de ordine, informații și contrainformații românești în perioada 1878 – 1918*, București: Serviciul Editorial și Cinematografic.
6. Chiriac, Mihai. (2006). *Cercetașii. Elita Armatei Române*, București: Editura Militară.
7. Giurcă, Ion. (2014). *Marele Stat Major în anul declanșării primului război mondial, în Gândirea Militară Românească*, nr. 5/2014, București: Editura CTEA.
8. Neagu, C., Marinescu, D., Georgescu, R. (1977). *Fapte din umbră*, vol. II, București: Editura Politică.
9. Pintilie, Florin, Tunăreanu, Nevian, Ștefan, Marițiu, Corneliu, Beldiman. (2000). *Istoria Serviciului Secret de Informații (1917 - 1940)*, București: Editura INI.
10. Spânu, Alin. (2012). *Serviciul de informații al României în războiul de întregire națională (1916-1920)*, București: Editura Militară.
11. Șinca, Florin. (2009). *Din istoria Poliției Române*, vol. III, București: RCR Editorial.
12. Ștefănescu, Paul. (2007). *Istoria serviciilor secrete române*, Prahova: Editura ANTET.
13. Troncotă, Cristian. (2008). *România și frontul secret 1859 – 1945*, București: Editura ELION